

Analýza vybraných slovenských spolkov pri konštituovaní samostatnej slovenskej štátnosti po nežnej revolúcii

Marcel LINCÉNYI, Matej MINDÁR

Analysis of Selected Slovak Associations in the Constitution of the Independent Slovak State after the Velvet Revolution

Abstract: In the article, the authors analyzed selected Slovak associations that shaped the public opinion of the political and lay public on the independence of the Slovak Republic as a subject of international law. After the velvet revolution, the question of a new constitutional order of the Czech-Slovak Republic on the principle of equal to equal gradually opened up. The reluctance of the Czech side to accede to the Slovak demands led the political and social development towards the gradual division of the Czech-Slovak federation in the Federal Assembly into two independent and successor states - the Slovak Republic, the Czech Republic. At present, both parties evaluate the relations of both nations as above-standard, which would not be possible in the case of the existence of the common state.

Key Words: sovereignty, Czecho-Slovak Federation, Public opinion, Slovak Republic, Czech Republic

Úvod

Po novembrových udalostiach nežnej revolúcie spoločne s demokratizáciou česko-slovenskej spoločnosti sa postupne otvárala otázka rovnocenného

postavenia Slovenska v spoločnom štáte Slovákov a Čechov. Rokovania o budúcom štátoprávnom usporiadaní nakoniec viedli k rozdeleniu Českej a Slovenskej federatívnej republiky (ČSFR) na dva samostatné a nástupnícke štáty – Slovenská republika a Česká republika. Veľkú zásluhu na týchto procesoch mala predovšetkým verejná mienka veľkej časti slovenskej spoločnosti presadzujúcej či už rovnocenné a zvrchované postavenie Slovenska v rámci česko-slovenskej federácie, konfederácie alebo vytvorenie samostatnej a demokratickej Slovenskej republiky ako subjektu medzinárodného práva. Spoločne s Maticou slovenskou, o jej aktivitách sme v tomto smere publikovali už v článku Zborníka Univerzity Palackého v Olomouci z roku 2021, sa pri formovaní verejnej mienky k slovenskej samostatnosti zúčastňovali aj ďalšie proslovenské spolky, organizácie, iniciatívy atď. Za cieľ sme si zvolili výskum Štúrovej spoločnosti, Spoločnosti slovenskej inteligencie Korene a Kongresu slovenskej inteligencie.

Ich zámerom bolo okrem širokej verejnosti osloviť aj relevantné politické spektrum, ktoré by bolo schopné ústavným a legálnym spôsobom konštruovať samostatnú slovenskú štátnosť. Od vzniku Česko-Slovenskej republiky väčšina českých a časť slovenských politických predstaviteľov si osvojila koncepciu čechoslovakizmu. „*Teorie čechoslovakismu hlásala, že Češi a Slováci tvoří jeden národ, hovořící jedním jazykem o dvou spisovných formách. Ve své původní podobě tato teorie vznikla v 19. století jako důsledek nového pojetí národa v českém i slovenském prostředí. Země české koruny, tedy Čechy, Morava a Slezsko, nebyly ve středověku etnicky a jazykově české: v Čechách a na Moravě bylo české pouze vnitrozemí, zatímco pohraniční území bylo osídleno německým obyvatelstvem, které ve Slezsku tvořilo dokonce většinu.*“ (Rychlík, 2017, s. 431) Ústava Slovenskej republiky prijatá 1. septembra 1992 sa vo svojej preambule odvoláva na cyrilo-metodská tradíciu. Národno-emancipačné snahy Slovákov boli tak úzko späté s kresťanskou vierou.

1 Štúrova spoločnosť

Korene zrodu Štúrovej spoločnosti siahajú do roku 1988. V myšliach mladšej časti účastníkov pravidelných literárno-vlastivedných podujatí

poriadaných Múzeom Ľudovíta Štúra v Modre zrela idea vytvorenia národnej organizácie bez svetonázorových a konfesijných delení, neskoršie pomenovaná ako Štúrova spoločnosť – „*na počesť vedúcej osobnosti slovenského národnoobrodeneckého hnutia*“. (Repka, 1993, s. 134) Podľa Vladimíra Repku: „*Myšlienka, ktorá nás viedla k založeniu spoločenskej organizácie národného charakteru a nesúcej meno Ľudovíta Štúra, vznikla koncom roku 1988. Bolo to na jednej vsutku hodnotnej akcii, ktorú pripravilo Múzeum Ľudovíta Štúra v Modre. Išlo o podujatie venované výročiu narodenia významnej osobnosti slovenských dejín- Ľudovítovi Štúrovi. V tom čase- zo známych dôvodov- nebolo veľmi v móde zaoberať sa bielymi miestami našej histórie, a tak sme sa rozhodli založiť Štúrovu spoločnosť.*“ (Beňušková, 1991, s.4) Kryštalizačným jadrom bol Ing. Vladimír Repka, Marcel Mihálik a ďalší. Neskôr sa pripojili študenti Jozef Dernek a jeho brat, ďalej Juraj Pokorný a mnohí ďalší ako obyvatelia Bratislavy tak i z celého Slovenska (Píš, 2012, s. 275). Prvým konkrétnym krokom smerom k inštitucionalizovaniu Spoločnosti bolo skoncipovanie textu, ktorým sa zakladatelia Spoločnosti obrátili so žiadosťou o podporu na niektoré významné osobnosti umeleckého a kultúrneho života. Štúrova spoločnosť bola oficiálne zaregistrovaná až po Nežnej revolúcii v januári 1990. Podľa jedného zo spoluzakladateľov Vladimíra Repku vkročila práve Štúrova spoločnosť ako prvá organizácia do zápasu o suverenitu Slovenskej republiky (Repka, 1993, s. 134). Hneď v prvých dňoch po 17. novembri 1989 sa členovia ŠS začali aktívne zúčastňovať príslušných demonštrácií a získavali ďalších členov. Zároveň zakladatelia Repka, Mihálik a Dernek s užšou skupinou starších spolupracovníkov vytvorili Koordinačný výbor ŠS, ktorým sa oficiálne podpisovali vyhlásenia ŠS pre tlač a pod. (Píš, 2012, s. 276). Vo prvom svojom politickom dokumente, ktorý prečítal 21. novembra 1989 pred mohutným davom protestujúcich Bratislavčanov Milan Kňažko, sa Štúrova spoločnosť pripojila k požiadavkám protitotalitných síl. Apelovala tak na všetkých pedagógov, aby vychovávali mladú slovenskú generáciu v slovenskom národnom duchu a žiadala rehabilitáciu Milana Rastislava Štefánika ako aj ostatné významné osobnosti slovenských dejín. 2. decembra 1989 v Bratislave bolo prijaté modifikované programové vyhlásenie. Okrem výzvy na celonárodnú zbierku pre potreby zahraničných Slovákov požadovala aj obnovenie

slovenských štátnych symbolov (Repka, 1993, s. 134). „Štúrova spoločnosť si kladie za úlohu vyzdvihovať v Slovákoch národné povedomie a vlastenectvo v slovenskom kresťanskom duchu...3. Zasadzuje sa za prinavrátenie slovenských národných symbolov, t.j. znaku a zástavy...“ (Repka, 1993, s. 136) V liste z 2. januára 1990 upozornila vtedajšieho federálneho ministra zahraničných vecí Jiřího Dienstbiera pred jeho návštevou Maďarska na katastrofálny stav slovenskej menšiny v tejto krajine. Koordinačný výbor Štúrovej spoločnosti 4. januára 1990 otvoreným listom protestoval proti vysielaniu bratislavskej televízie Dialóg moderovaný V. Keszelim, v ktorom predstavitelia niektorých maďarských organizácií vzniesli neakceptovateľné požiadavky, ohrozujúce suverenitu slovenského národa. Podľa Koordinačného výboru tieto požiadavky obsahovali zárodky dezintegrácie Slovenska. Štúrova spoločnosť v tomto období začala tzv. spanilé jazdy pred centrálou VPN sprevádzané spevom národných piesní a pod slovenskými zástavami (Repka, 1993, s. 134). Podľa Vladimíra Repku: „Na politickej scéne- ak to tak vôbec možno nazvať- sme sa nevdojak ocitli po odvysielaní smutne známej relácie- Dialóg- k národnostným otázkam vlani v decembri (december 1989 p. a.). Neobjektívne hodnotenie postavenia a práv obyvateľstva maďarského pôvodu z úst jeho vlastných predstaviteľov nás pobúrilo, a preto sme verejne protestovali. V tomto prípade sa opäť raz prejavila nepísaná zásada platná predovšetkým pre naše územie, že iniciatívy, smerujúce k obrane národných záujmov sú posúvané do politickej roviny.“ (Beňušková, 1991, s.4) 26. januára 1990 Koordinačný výbor poslal otvorený list predsedovi Slovenskej národnej rady. Kritizoval návrh Koordinačného výboru VPN ohľadom využitia novostavby SNR ako stredoeurópskej univerzity (Repka, 1993, s. 136). „Domnievame sa, že jej situovanie v blízkosti hradného objektu sa teraz stáva pseudoproblematickou zámienkou k narušeniu plného fungovania národného parlamentu, čo je v priamom rozpore s programovými požiadavkami samotného hnutia VPN. S nadšením vítame ideou založenia takejto prepotrebnej univerzity, jej umiestnenie do budovy pôvodne koncipovanej ako SNR však neprichádza do úvahy. Vonkoncom neprijateľné je, aby sa tak dialo z nadácie maďarského podnikateľa v USA Györga Sorosa...“ (Repka, 1993, s. 136–137) 1. februára 1990 na pozvanie Štúrovej spoločnosti zavítali do Bratislavy zástupcovia Slovákov v Maďarsku-predseda Slobodnej

organizácie Slovákov (SOS) Alexander Kormoš a člen vedenia Organizácie slovenskej mládeže (OSMM) Imrich Fuhl. Vystúpili na zhromaždení ŠS na Hviezdoslavovom námestí a upozornili na násilnú asimilačnú politiku maďarskej vlády. Na tomto zhromaždení bolo prijaté spoločné stanovisko k situácii slovenskej menšiny v maďarskom štáte a zaslané vládam SSR, ČSSR a MR. O dva týždne sa uskutočnilo ďalšie mohutné zhromaždenie Štúrovej spoločnosti, na ktorom sa prijalo stanovisko k nebezpečne sa vyhrocujúcej situácii na južnom Slovensku, určené predsedovi SNR a predsedovi slovenskej vlády. Prelomovým momentom v pôsobení Štúrovej spoločnosti a zároveň prvým otvoreným stretom medzi národnými a čechoslovakistickými silami bol podľa Vladimíra Repku 1. marec 1990. V tento deň schválilo plénum SNR ústavný zákon o štátnych symboloch Slovenskej republiky. Toto rozhodnutie slovenského parlamentu členovia a priaznivci Štúrovej spoločnosti považovali za prvý historický krok tohto zastupiteľského zboru k suverenite Slovenskej republiky po páde komunizmu. Pri tejto slávnostnej príležitosti rozhodlo vedenie ŠS vyzvať priaznivcov, aby manifestačne podporili rozhodnutie SNR a jej predsedu Rudolfa Schustera, ktorého zásluhou sa SNR suverenizovala. Na tomto zasadnutí sa podľa Repku pokúsili federalistické sily, reprezentované niektorými exponentmi VPN, odvolať Rudolfa Schustera z funkcie predsedu SNR. To sa za podpory Štúrovej spoločnosti nepodarilo a čechoslovakistické sily utrpeli porážku. Vladimír Repka tvrdí, že následne sa proti ŠS rozpútala hysterická kampaň. Dokonca jej predstaviteľov na neskoršom kontrazhromaždení VPN pod názvom „Povedzme si pravdu“ kriminalizoval vtedajší minister vnútra Vladimír Mečiar, keď hrozil prázdnyimi väznicami. Štúrova spoločnosť sa angažovala aj pri tzv. pomlčkovej vojne, ktorá vypukla 31. marca na masovej demonštrácii občanov v Bratislave. Podľa Repku bol touto manifestáciou odštartovaný predvolebný boj do zastupiteľských zborov, ktorom sa malo rozhodnúť o ďalšej budúcnosti Slovenska. Štúrova spoločnosť tak zmobilizovala svoje sily a začala ešte viac intenzívnejšie burcovať slovenskú spoločnosť za myšlienku suverenity SR. 12. mája 1990 bola jedným z spoluorganizátorov pamätného zhromaždenia Slovákov z južného Slovenska a jej predstavitelia pripojili svoj podpis pod prijaté Vyhlásenie. Rovnako organizovala manifestáciu občanov z celého Slovenska v Bratislave pod názvom „Za tú našu

Slovenčinu“. V auguste 1990 stála Štúrova spoločnosť pri vzniku nového národného týždenníka Nový Slovák.

Po voľbách 1990 pomáhala Štúrova spoločnosť zakladať politickú stranu Slovenské národnodemokratické hnutie, ktoré malo podľa Repku ako prvé dôsledne zakotvenú štátnu samostatnosť Slovenskej republiky (Repka, 1993, s. 134–135). „...*Z verejných vystúpení a programových vyhlásení jednotlivých politických strán a hnutí vyplýva, že žiadnemu z politických subjektov nie je jasná národno-politická línia...Z týchto dôvodov sa dňa 21. júla 1990 v Bratislave konštituovalo Slovenské národnodemokratické hnutie. Jeho vznik podporujú členovia už existujúcej Štúrovej spoločnosti...*“ (Programové vyhlásenie Slovenského Národnodemokratického hnutia 1990) V druhom čísle týždenníka Nový Slovák bolo zverejnené Spoločné vyhlásenie slovenských politických strán a hnutí. Na stretnutí 14. augusta 1990 Nezávislá strana Slovákov, Slovenská národná strana, Kresťanskodemokratické hnutie, Slovenské národnodemokratické hnutie, Národno-liberálna strana, Slovenská strana ľudová, Strana Slobody, Strana kresťanskej demokracie, Strana národnej prosperity, Sociálnodemokratická strana na Slovensku (ako pozorovateľ) prijali Spoločné vyhlásenie. Predstavitelia strán nesúhlasili so závermi stretnutia predstaviteľov VPN a OF v Trenčianskych Tepliciach týkajúce sa budúceho štátoprávneho usporiadania Slovenskej a Českej republiky. Budúcnosť Slovenska videli vo vytvorení svojbytnej, zvrchovanej a nezávislej Slovenskej republiky. Žiadali aj okamžité prijatie zákona SNR o slovenčine ako o štátnom a úradnom jazyku. V prípade neakceptovania tejto požiadavky vyhlasovali na deň 6. októbra 1990 celonárodný manifestačný protest. Požadovali tiež prijatie Ústavy SR. K vyhláseniu sa neskôr pridali Hnutie za oslobodenie Slovenska a Hnutie za nové Slovensko. (Spoločné vyhlásenie slovenských politických strán a hnutí 1990) KDH sa neskôr od tohto vyhlásenia dištancovalo. Ernest Deák ako člen prípravného výboru SNDH sa k tomuto vyjadril: „*Považujem za zbytočné rozoberať dôvody prečo sa KDH dištancovalo od vyhlásenia desiatich politických strán a hnutí zo dňa 14. 8. 1990, keď na tomto rokovaní zo strany KDH bol daný jednoznačný súhlas s jeho textom. Nebolo to po prvý krát, čo KDH zmenilo svoj postoj zo dňa na deň (napr. otázka vstupu KDH do federálnej vlády). Bohužiaľ už sa stalo, nedá sa nič robiť. Jedno je však isté, že v budúcnosti sa s KDH*

nedá počítať ako so serióznym partnerom...“ (Deák 1990, s. 2) Priaznivci i členovia Štúrovej spoločnosti sa zúčastnili na prípravách a priebehu Celonárodných osláv Andreja Hlinku konaných 25. a 26. augusta 1990 v Ružomberku (Repka 1993, s. 135). V popoludní nedeľu 26. augusta 1990 sa na námestí Andreja Hlinku na slávnostnom zhromaždení zišli desaťtisíce obyvateľov z celého Slovenska so slovenskými zástavami, obrazmi Andreja Hlinku a rôznymi transparentmi s heslami „Samostatné Slovensko“, „Uzákoníť slovenčinu“, „Slovenský štát“, „Je na svete národ, ktorý by nechcel samostatnosť?“ a pod. Starosta mesta privítal podpredsedu FZ Konštantína Viktorína, prvého podpredsedu SNR Ivana Čarnogurského, podpredsedu SNR Jána Klepáča, prvého podpredsedu vlády SR Jána Čarnogurského, predsedu Matice slovenskej Jozefa Markuša a ďalších hostí. Ján Čarnogurský vo svojom vystúpení zdôrazňoval splnenie záverov z Trenčianskych Teplíc. Tento prejav prijali prítomní s nevôľou a skandovaním „Samostatné Slovensko.“ Zúčastnených upokojili až slová člena prípravného výboru spomienkových osláv a Štúrovej spoločnosti Marcela Mihalika, ktorý vyzval ku kultúrnemu a demokratickému prejavu, čím umožnil v pokoj dokončiť vystúpenie Jána Čarnogurského. Poslanec SNR Anton Hrnko zdôraznil otázku zvrchovanosti Slovenskej republiky. Predseda SNS Vítazoslav Móric vo svojom prejave povedal, že právo a povinnosť rozhodnúť o štátoprávnom usporiadaní má len ľud, ktorý si slobodne zvolí svojich poslancov do zákonodarných zborov. Žiadal, aby SNR vyhlásila zvrchovanosť a nezávislosť Slovenskej republiky a po vzore národov Sovietskeho zväzu povýšila slovenské zákony nad federálne. V poslednom bloku vystúpili aj zástupcovia zahraničných krajanských spolkov. Na záver bolo prečítané memorandum, ktoré zhromaždení prijali s nadšeným potleskom a skandovaním „Súhlasíme“. Predstavitelia KDH sa od memoranda dištancovali (Kolektív autorov, 1990, s. 8).

„...2. Chceme v európskom spoločenstve vystupovať ako národ slobodný, svojbytný a rovnoprávny so všetkými európskymi národmi. Žiadame preto Slovenskú národnú radu a vládu Slovenskej republiky, aby urobili všetko preto, aby naša Slovenská republika bola suverénnym štátnym útvarom. 3. Žiadame v ústave zakotviť sebaurčovacie práva slovenského národa...” (Memorandum 1990) Stredoškolská Štúrova spoločnosť, Únia slovenskej mládeže a Asociácia slovenskej mládeže ako účastníci stanového tábora

slovenskej mládeže v Čutkovskej doline pri Ružomberku pri príležitosti Celonárodnej spomienky na Andreja Hlinku v Ružomberku v dňoch 25. a 26. augusta 1990 prijali nasledovné Vyhlásenie: „...2. *S poľutovaním a obavami sledujeme vyhlásenia predsedníctva SNR a premiéra slovenskej vlády pána Mečiara, ktorí odmietli oficiálnu účasť na Celonárodnej spomienke A. Hlinku...* 3. *Podporujeme spoločné vyhlásenie 9-tich slovenských národne-orientovaných politických strán a hnutí zo dňa 14. Augusta 1990...*“ (Vyhlásenie 1990) Podľa stanov je Štúrova spoločnosť dobrovoľnou spoločenskou organizáciou s cieľom rozvíjať v slovenskom národe najpokrokovjšie hodnoty národného povedomia a kultúry (Spravodaj Štúrovej spoločnosti č. 6, 1990, s. 13). Štúrova spoločnosť sa aktívne zasadzovala aj za matičný návrh jazykového zákona a spolu so Spoločnosťou slovenskej inteligencie Korene vydala „Výzvu občanov Slovenska“. Zúčastnila sa oboch veľkých zhromaždení v Bratislave pri príležitosti prerokovania návrhov jazykového zákona plénom SNR v dňoch 24. a 25. októbra 1990. Jej mladí členovia sa zapojili aj do protestnej hladovky. Na 10. decembra 1990 zvolalo jej vedenie celoslovenský snem ŠS do Bratislavy a stanovila ďalší postup v novej situácii po prijatí koaličného návrhu jazykového zákona SNR. Snem prijal aj vyhlásenie k aktuálnej situácii, ktorom tiež vyjadril podporu Matice slovenskej a jej predsedovi Jozefovi Markušovi a pripojil sa k výzve MS na vyhlásenie zvrchovanosti SR ako prvého kroku k úplnej nezávislosti Slovenskej republiky. (Repka 1993, s. 135) Pred voľbami v roku 1992 sa časť vedenia ŠS angažovala prostredníctvom strany SNDH v spolupráci s SNS vo voľbách do SNR a Federálneho zhromaždenia. Za poslanca Federálneho zhromaždenia bol na jej kandidátke zvolený Marcel Mihálik, ktorý svojím hlasom tiež prispel k ústavnému rozdeleniu Českej a Slovenskej federatívnej republiky (Píš, 2012, s. 279).

Po novembri 1989 Štúrova spoločnosť bola jedna z prvých národne-vlasteneckých organizácii bojujúca za zvrchovanosť slovenského národa. Svojimi aktivitami sa už na jar 1990 verejne postavila za uzákonenie štátnych symbolov SR a bojovala v tzv. pomlčkovej vojne za spravodlivý názov spoločného štátu, ktorý mal upozorniť svetovú verejnosť, že Česko-Slovenská republika bola spoločným domovom Čechov a Slovákov. Jej členovia sa tiež zúčastňovali matičných Celonárodných zhromaždení bojujúcich za jazykové a sebaurčovacie práva slovenského národa.

2 Spoločnosť slovenskej inteligencie Korene

Spoločnosť slovenskej inteligencie Korene bola založená v bratislavskom ateliéri akademického maliara Viliama Hornáčka 30. marca 1990 v čase vrcholiaceho sporu o nový názov vtedajšej Česko-Slovenskej republiky (tzv. pomlčková vojna). „*Ako neformálne občianske združenie národne uvedomelej slovenskej inteligencie sa SSI KORENE aktívne podieľala na najzásadnejšej premene (transformácii) slovenského národa v novodobých dejinách, ktorou sa z neslobodného objektu cudzích záujmov stal slobodný, rovnoprávny, o svojich veciach, vzťahoch a životných záujmoch zvrchovane rozhodujúci národ a subjekt medzinárodného práva.*“ 7. apríla 1990 bol v študentskom týždenníku Zmena č. 33/1990 uverejnený Hornáčkov článok s názvom „Sme akí sme – sme tu! Alebo opäť vyšší záujem?“ (Korene, Slovakia Plus a Obnovená SNR – 30. 3. 1990–31. 12. 1999) „*Zbavte sa vášní! Nepodliehajte nacionalizmu! Slováci, buďte zdržanliví, rozumní a zodpovední!atď...atď...Počuli sme veľa krát, no koľkokrát už (a možno povedať, že dosiaľ takmer vždy) sa o Slovákoch rozhodovalo spôsobom „o nás bez nás“...A keď sme sa prebrali (tí, čo to prežili) z pekného sna a dožadovali sa slúbeného, boli z nás zrazu panslávi, nacionalisti, deštrukčné živly, separatisti, extrémisti, nevďačníci – podľa potreby...*“ (Hornáček, 1990; Zmena, s. 13–14) 16. mája 1990 na ustanovujúcom stretnutí osobností slovenskej národnej inteligencie bol prijatý názov „Korene“. Viliam Hornáček bol zvolený za predsedu Spoločnosti. (Korene, Slovakia Plus a Obnovená SNR – 30. 3. 1990–31. 12. 1999) V článku „Vďaka po našom“ uverejnený v matičných Slovenských národných novinách Hornáček hovorí: „*A tu už treba vstúpiť do vlastného svedomia-svojho osobného i národného-a uvedomiť si, že nevystačíme (nie je to iba jediná pravda o nás) s poukazovaním na viny, ktoré na nás napáchali „tí druhí“, ale pustiť sa do nekompromisného a okamžitého odstraňovania nánosov ľahostajnosti v sebe i voči sebe. To, čím prežívajú, ale najmä žijú národy, je nielen politikum, ale predovšetkým vedomie vlastnej kultúry. A to je iba v nás samých. A verte-máme na to!*“ (Hornáček, 1990; Slovenské národné noviny, s. 13) Spoločnosť slovenskej inteligencie Korene prišla už v auguste 1990 s prvým návrhom „Deklarácie o zvrchovanosti Slovenska“, ktorého autorom bol

doc. JUDr. Ján Cuper, CSc. V rokoch 1990–1992 spoluorganizovala matičné Celonárodné zhromaždenia. V priebehu apríla až júna 1991 sa Spoločnosť slovenskej inteligencie Korene priamo zúčastňovala na koncipovaní politického programu HZDS „presadzovaním téz na posilnenie najmä národného a sociálneho piliera“. (Korene, Slovakia Plus a Obnovená SNR – 30. 3. 1990–31. 12. 1999) Prvý bod Desatora volebného programu Hnutia za demokratické Slovensko pre voľby 1992 hovoril: *„Demokratickým a legitímnym spôsobom završiť emancipačný vývin Slovenska: vyhlásiť zvrchovanosť Slovenskej republiky, prijať Ústavu Slovenskej republiky, usilovať o získanie medzinárodno-právnej subjektivity, vyhlásiť referendum o suverenite a o novom usporiadaní vzťahov s Českou republikou.“* (Desatoro volebného programu Hnutia za demokratické Slovensko 1992) V článku „Má inteligencia odvahu?“ z 13. augusta 1991 publikovaný v Slovenských národných novinách Matice slovenskej Hornáček píše, že: *„Plným právom môžeme my, patriaci k slovenskej inteligencii, považovať za poctu, že sme účastníkmi a môžeme byť zároveň spolutvorcami rozhodujúceho dejinného obdobia vo vývoji slovenského národa. Máme jedinečnú a neopakovateľnú príležitosť, ktorú mnohí z nás chápú ako najčestnejšiu povinnosť – završiť vyše tisícročný proces emancipácie ako nevyhnutnej podmienky rovnoprávneho partnerského vzťahu voči ostatným národom sveta a stať sa plnoprávnym a svojbytným subjektom medzinárodného práva... A navyše, nielenže to chceme, ale to aj musíme urobiť, lebo sa to od nás očakáva. Do Európy môže vstúpiť iba svojprávny, zvrchovaný a suverénny národ- iba taký ostatné európske národy uznajú za rovnocenného partnera...“* (Hornáček, 1991; Slovenské národné noviny, s. 1 a 3) 11. septembra 1991 zvolala Spoločnosť slovenskej inteligencie Korene do svojho sídla (atelier Viliama Hornáčka p. a.) pronárodné mienkotvorné osobnosti, predstaviteľov pronárodných občianskych združení, inštitúcií a proslovenských politických subjektov. Vznikla iniciatíva „Za zvrchované Slovensko“, ktorá podľa predstaviteľov Spoločnosti programovo zjednotila všetky rozhodujúce národné sily. Na jej ustanovujúcom zasadnutí bola vytvorená „Výzva“ občanom a politickým subjektom. Stala sa programom národných síl pre voľby 1992. Viliam Hornáček sa stal hovorom Výboru iniciatívy „Za zvrchované

Slovensko“ (Korene, Slovakia Plus a Obnovená SNR – 30. 3. 1990–31. 12. 1999). Vo Výzve sa signatári obracali na občanov Slovenskej republiky: *„Slovenský národ má teraz historickú a neopakovateľnú príležitosť uplatniť demokratickou cestou prirodzené a neodňateľné právo na vlastnú zvrchovanosť. Najnovšie udalosti v strednej a východnej Európe nás utvrdili v presvedčení, že nastal čas rozhodnutí. Už nie je možné odkladať uskutočnenie základného práva na štátnu zvrchovanosť na základe uplatnenia sebaurčovacieho práva národov.“* Iniciatíva ďalej vyzývala všetkých slovenských občanov, aby bez ohľadu na politické názory, vierovyznanie a národnosť, podporili myšlienku demokratickej a svetú otvorenej Slovenskej republiky. Vyzývala tiež slovenskú politickú reprezentáciu, aby zasadla za stôl národnej dohody. Na záver tiež vyzvala poslancov SNR, aby si uvedomili vážnosť situácie a povzniesli sa nad úzke stranícke záujmy a v čo najkratšom čase vyhlásili zvrchovanosť Slovenska a v nadväznosti na ňu prijali a vyhlásili Ústavu SR (Výzva iniciatívy „Za zvrchované Slovensko“ 1991). Ján Cuper vo svojom osembodovom stanovisku „Prečo a ako zvrchovanosť“ hneď v prvom bode vysvetľoval ciele iniciatívy „Za zvrchované Slovensko“: dotvorenie slovenskej štátnosti; oslovenie medzinárodnej verejnosti; integrovanie Slovenskej republiky do Európy ako plnoprávneho a rovnoprávneho subjektu; zmenu pozície slovenskej strany pri rokovaníach s českou stranou; urýchlenie prác na štátoprávnom usporiadaní, aby sa mohli začať riešiť aj ekonomické problémy (Cuper, 1991). Na tlačovej konferencii 13. septembra 1991 odznali hlavné myšlienky protagonistov iniciatívy „Za zvrchované Slovensko“: Jozefa Markuša, Milana Kňažka a Vladimíra Mečiara atď. Jozef Markuš: *„Zvrchovanosť Slovenska, suverenita Slovenska je cieľ s veľkým C. Je to cieľ, za ktorý sa nasadzovali, za ktorý trpeli, ba aj umierali generácie Slovákov“.* (Kolektív autorov, 1991, s. 1 a 3) Vladimír Mečiar: *„Tento zápas o zvrchovanosť nemá len ekonomický rozmer, ale aj politický. Pozrite sa: vláda Slovenskej republiky sa minulý týždeň zriekla akýchkoľvek kompetencií v oblasti daní, všetko postúpila federácii. Čo je to za vláda, ktorá nemá žiadny nástroj na tvorbu zainteresovanosti občanov, príjmov, regulácie trhu na svojom území, ktoré spravuje?“* (Kolektív autorov 1991, s. 1 a 3) Milan Kňažko: *„Ide nám o vyhlásenie*

zvrchovanosti Slovenskej republiky. O potvrdenie toho, že chceme suverénne rozhodovať o vlastnom osude a nieť za to vlastnú zodpovednosť! Žiadne, ani ekonomické špekulácie by ma nedonútili k tomu, že by som sa takého práva vzdal!“ (Kolektív autorov, 1991, s. 1 a 3) Pri príležitosti 143.výročia prvého vyhlásenia nezávislosti slovenského národa sa na Námestí SNP v Bratislave sa 19. septembra 1991 uskutočnil Celo-slovenský míting „Za zvrchovanosť Slovenska“, na ktorom politické strany HZDS, SNS a SNDH verejne prezentovali „stôl národnej dohody“ (Korene, Slovakia Plus a Obnovená SNR – 30. 3. 1990–31. 12. 1999) Ján Cuper vo svojom článku „Necháme sa znova oklamať?“ hovorí, že: *„Štvrťkový míting z minulého týždňa i podpisová akcia sú iba začiatkom tohto neľahkého boja. Účasť desaťtisícov občanov z celého Slovenska ukázala, že ak nám hrozí pohroma, vieme sa i zjednotiť. Cestu k sebe na mítingu našli intelektuáli, politici, umelci i jednoduchí ľudia. Akcia národných síl vyvolala okamžitú protiakciu českej strany a jej pročeských protagonistov z VPN. Vznikla svetoobčianska iniciatíva Za spoločný štát, ktorá tiež začala podpisovú kampaň a usporiadala i kontramíting, čo potvrdzujú snímky zhora“* (Cuper, 1991; Nový Slovák, s. 1 a 3).

Kým na Námestí SNP sa konalo niekoľkodesaťtisícové zhromaždenie iniciatívy „Za zvrchované Slovensko“, sa pod sochou českého leva na dunajskom nábreží v tom čase 19. septembra 1991 organizovala petičná akcia „Za spoločný štát“. Podľa výpovedi určitých svedkov sa na tomto mieste zhromaždilo len pár desiatok ľudí. Celkovo túto výzvu podpísalo 891 ľudí (Kolektív autorov, 2017, s. 39). *„My, ktorým záleží na osude Slovenska nemenej ako signatárom výzvy Za zvrchované Slovensko, sme takisto presvedčení, že slovenský národ, ako aj všetci naši občania, má dnes historickú a neopakovateľnú príležitosť: vybudovať slobodný, spoločný demokratický štát...Konečne máme možnosť trpezlivo hľadať novú podobu spolužitia. Využijeme ju. Občania v slobodných voľbách nikomu nedali hlas na rozbitie spoločného štátu. Preto poslanci Slovenskej národnej rady nemajú mandát rozhodnúť o jeho zániku. Ak sa má rozhodovať o našom osude, rozhodnime v referende.“* (Kolektív autorov, 2017, s. 39)

Spoločnosť slovenskej inteligencie Korene podobne ako Matica slovenská mala rozhodujúci podiel na formovaní verejnej mienky k vytvoreniu samostatnej a demokratickej Slovenskej republiky. Tým, že stála za „Iniciatívou

Za Zvrchované Slovensko“ pomohla zjednotiť pronárodné politické sily pre rozhodujúce voľby roku 1992. Jej členovia sa spolupodieľali na tvorbe politického programu HZDS, ktorému vo voľbách 1992 občania SR dali silný mandát k presadeniu zvrchovanosti Slovenskej republiky.

3 Kongres slovenskej inteligencie

S myšlienkou zvolať Kongres slovenskej inteligencie prišli spisovatelia Roman Kaliský a Ivan Hudec. (Kaliský, 1992, s.3) Kaliský vo svojom článku „Zázrak po slovensky“ ďalej uvádza: „*A tak sme oslovili postupne herca Gustáva Valacha, spisovateľa Vladimíra Mináča, katolíckeho kňaza a básnika Svetoslava Veigla, evanjelického duchovného pána farára Pavla Hrušku, spisovateľa Imricha Kružliaka, riaditeľa Závodu SNP v Žiari nad Hronom inžiniera Ľudovíta Černáka, riaditeľa Východoslovenských železiarní Zoltána Berghaugera, riaditeľa Severoslovenských celulózok a papierní inžiniera Igora Vinceho a ďalších a slová sa začali pomaly stávať skutkom.*“ (Kaliský, 1992, s.3) Podľa jeho slov sa slovenskí vedci, spisovatelia, umelci, duchovní, pedagógovia, lekári, právnici, riaditelia veľkých priemyselných podnikov, predsedovia roľníckych družstiev, ekológovia a žurnalisti stretli preto, aby urobili hrubú čiaru za dávnou i nedávnou minulosťou, ktorá ich rozdeľovala. Ich úlohou bolo povedať, čo si myslia o slovenskom národe a osobitne aké majú predstavy o svojom pôsobení po voľbách 1992. Kongres slovenskej inteligencie nakoniec prebehol tesne pred rozhodujúcimi júnovými voľbami na konci mája 1992 na Donovaloch (Kaliský, 1992, s.3). 30 mája 1992 bolo prijaté spoločné Vyhlásenie Kongresu: „...*Vývoj slovenskej spoločnosti dospel do stavu, keď musíme s Ľudovítom Štúrom zopakovať: „Naspäť cesta nemožná, napred sa ísť musí!“ Naším cieľom je slovenská štátna samostatnosť, ako to vyplýva zo zmyslu slovenských dejín.*“ Vo Vyhlásení sa ďalej konštatovalo, že slovenská po-novembrová politika nesledovala cieľ slovenskej samostatnosti, a preto podľa názoru signatárov katastrofálne zlyhala. „*Slovensko je stále predmetom cudzích záujmov, je mocensky ovládané iným národom. Slovensko je v stave osudového ohrozenia! Preto je najvyšší čas urobiť čiaru za minulosťou, zmieriť sa a zjednotiť sa na vyššom princípe národného záujmu. Systém viacnárodných štátov napokon zlyhal na hegemonii vládnucich*

národov. Aj Česko-Slovensko už dohralo svoju historickú úlohu v pozitívnom i v negatívnom zmysle.“ Vo Vyhlásení sa tiež apelovalo na kultúrny a legitímny rozchod s českým národom. „Vyzývame Slovenskú národnú radu, ktorá vzíde z nových volieb, aby bez otáľania vyhlásila štátnu suverenitu Slovenskej republiky a prijala plnú slovenskú ústavu. Nechceme spoločný štát s vierolomným partnerom, chceme štát vlastný! S vlastným prezidentom, s vlastnou diplomaciou, s vlastnou ekonomickou politikou a s vlastnou armádou.“ Na záver Vyhlásenia sa uvádza, že poslaním Kongresu slovenskej inteligencie bolo urýchlenie dosiahnutia slovenskej samostatnosti a jeho aktívne zasahovanie do slovenskej politiky (Vyhlásenie Kongresu slovenskej inteligencie 1992).

Kongres slovenskej inteligencie vo svojom Vyhlásení tesne pred rozhodujúcimi voľbami v júni 1992 sa vyslovil za úplnú samostatnosť Slovenskej republiky. Môžeme tvrdiť, že zúčastnení členovia Kongresu na Donovaloch vo Vyhlásení sa opierali o verejnú mienku veľkej väčšiny občanov Slovenskej republiky, ktorí v tom čase presadzovali vytvorenie samostatnej a demokratickej Slovenskej republiky ako subjektu medzinárodného práva.

Záver

Vyvrcholením týchto procesov boli výsledky druhých slobodných volieb uskutočnených 5.–6. júna 1992, v ktorých sa do Slovenskej národnej rady a Federálneho zhromaždenia dostali politické strany a hnutia presadzujúce suverenitu Slovenskej republiky a odmietajúce dovtedajšie štátoprávne usporiadanie Českej a Slovenskej federatívnej republiky (ČSFR). V nedávnom rozhovore v Slovenských národných novinách bývalý prezident Českej republiky a v tom čase predseda víťaznej českej strany Občianskej demokratickej strany (ODS) Václav Klaus povedal, že: *„Rozhodujúci bol výsledok volieb v júni 1992 na Slovensku – ani jeden dôsledný obhajca spoločného štátu sa na Slovensku nedostal do parlamentu. V následných rokovaníach som bol v podstate konfrontovaný výlučne s politikmi presvedčenými o nevyhnutnosti slovenskej samostatnosti“* (Mindár, 2021, s. 6). K otázke hlasovania o prijatí ústavného zákona o zániku Českej a Slovenskej federatívnej republiky 25. Novembra 1992 pripomenul, že:

„Hlasovanie vo federálnom parlamente bolo z formálneho hľadiska samozrejme veľmi dôležité, ale bolo len jedným z čiastkových (podotýkam čiastkových) postupných krokov. Bol to moment právnický významný, ale dynamika spoločensko-politického vývoja bola už oveľa ďalej. Eventuálne opačné hlasovanie by rozdelenie štátu nezastavilo. Zabezpečiť nekonfliktný vývoj považovali obe strany za hlavný cieľ“ (Mindár, 2021, s. 6). Zhodnotil tiež vzájomné česko-slovenské vzťahy, ktoré sú dnes podľa jeho názoru oveľa lepšie, než aké by boli, keby zostala federácia, v ktorej by si obe časti nedôverovali (Mindár, 2021, s.6).

Literatúra a prameny:

Archívy:

CUPER, J. *Prečo a ako zvrchovanosť*. In Ján Cuper – súkromný archív, 1991.

DESATORO VOLEBNÉHO PROGRAMU HNUTIA ZA DEMOKRATICKÉ SLOVENSKO, 1992. In Ján Cuper – súkromný archív.

SPRAVODAJ ŠTÚROVEJ SPOLOČNOSTI Č. 6, DECEMBER 199, s. 13. In Erich Píš – súkromný archív.

Edície prameňov a publikované pramene:

BEŇUŠKOVÁ, Z. Rozhovor s Vladimírom Repkom. In *Slovenský národ*, 1991, roč. 2, č. 1, s. 4.

CUPER, J. Necháme sa znova oklamať? In *Nový Slováčok*, 1991, roč. 2, č. 38, s. 1 a 3.

DEÁK, E. Koľko tvári má KDH? In *Nový Slováčok*, 1990, roč. 1, č. 2, s. 2.

HORNÁČEK, V. Sme akí sme – sme tu! Alebo opäť vyšší záujem?. In *Zmena*, 1990, roč.2, č. 33, s. 13–14.

HORNÁČEK, V. Vďaka po našom. In *Slovenské národné noviny*, 1990, roč.1, č. 2, s. 13.

HORNÁČEK, V. Má inteligencia odvahu? In *Slovenské národné noviny*, 1991, roč. 2, č. 31, s. 1 a 3.

KALISKÝ, R. Zázrak po slovensky. In *Slovenské národné noviny*, 1992, roč.3, č. 23, s. 3.

KOLEKTÍV AUTOROV. Odkaz Andreja Hlinku je naším národným programom. In *Nový Slováčok*, 1990, roč. 1, č. 3, s. 8.

KOLEKTÍV AUTOROV. Niet inej cesty! (Hlavné myšlienky protagonistov iniciatívy „Za zvrchované Slovensko“ na tlačovej konferencii 13. septembra 1991. In *Slovenské národné noviny*, 1991, roč. 2, č. 37, s. 1 a 3.

- MEMORANDUM. In *Nový Slovák*, 1990, roč. 1, č. 3, s. 1.
- MINDÁR, M. Rozhovor týždňa s Václavom Klausom. In *Slovenské národné noviny*, 2021, roč. 36, č. 3, s. 6.
- PROGRAMOVÉ VYHLÁSENIE SLOVENSKÉHO NÁRODNODEMOKRATICKEHO HNUTIA. In *Nový Slovák*, 1990, roč. 1, č. 1, s. 1–2.
- SPOLOČNÉ VYHLÁSENIE SLOVENSKÝCH POLITICKÝCH STRÁN A HNUTÍ. In *Nový Slovák*, 1990, roč. 1, č. 2, s. 2.
- VYHLÁSENIE. In *Nový Slovák*, 1990, roč. 1, č. 3, s. 8.
- VYHLÁSENIE KONGRESU SLOVENSKEJ INTELIGENCIE. In *Slovenské národné noviny*, 1992, roč. 3, č. 23, s. 1.
- VÝZVA INICIATÍVY „ZA ZVRCHOVANÉ SLOVENSKO“. In *Slovenské národné noviny*, 1991, roč. 2, č. 36, s. 2.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- KOLEKTÍV AUTOROV. Za spoločný štát. In 25 slovenských rokov. Bratislava: Mayer media, 2017, s. 38–41.
- PÍŠ, E. Chronológia vzniku Štúrovej spoločnosti a jej podiel na vytvorení slovenskej štátnosti (Nesúvislé a neúplné spomienky pamätníka). In *Slováci a ich národné bytie v Európe: Vznik 2. Slovenskej republiky*. Bratislava: Panslovanská únia, 2012, s. 275–280.
- REPKA, V. Štúrova spoločnosť. In *Slovenské pohľady*. Martin: Matica slovenská, 1993, č. 4, s. 133–138.
- RYCHLÍK, J. Idea čechoslovakismu versus dotvárení svébytného slovenského politického národa v prvej Československé republice. In *Studia Historica Nitriensia*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2017, roč. 21, č. 2, s. 431–440.

Internetové zdroje:

- KOLEKTÍV AUTOROV. Korene, Slovakia Plus a Obnovená SNR (30. 3. 1990–31. 12. 1999). [online]. In *zsi-korene.sk*. Dostupné na internete: <https://zsi-korene.sk/o-nas/hlavne-aktivity-zdruzeni-korene/>.

Kontakt na autory príspevku:

doc. PaedDr. PhDr. Marcel Lincényi, PhD.
Celouniverzitné pracovisko Katedra politológie
Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne

Študentská 2
911 50 Trenčín, Slovenská republika
e-mail: marcel.lincenyi@tnuni.sk

PhDr. Matej Mindár, PhD.
Celouniverzitné pracovisko Katedra politológie
Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne
Študentská 2
911 50 Trenčín, Slovenská republika
e-mail: matej.mindar@tnuni.sk